

شخصیت حقوقی اشخاص حکمی و انواع آن در قانون مدنی افغانستان

تتبع و نگارش:
حقوقدان طوبی هاشمی
عضو بورد نشراتی ا.س.ح.ا

«شخصیت حقوقی» به مجموعه‌ای از اشخاص یا دارایی‌ها اطلاق می‌شود که به موجب قانون، دارای حقوق و تعهدات مشخصی هستند. این شخصیت می‌تواند یک نهاد، شرکت، سازمان، یا هر نوع مؤسسه‌ای باشد که بتواند در چهارچوب قانون عمل کند، معاملات انجام دهد، قرارداد ببندد، شکایت کند و یا علیه آن شکایت شود.

به عبارت دیگر، شخصیت حقوقی موجودی غیر فیزیکی است که قانون آن را به عنوان یک شخص مستقل به رسمیت می‌شناسد. این شخصیت از حقوق و وظایف خاصی برخوردار است که مشابه حقوق و تعهدات یک فرد حقیقی (افراد) است. شخصیت حقوقی می‌تواند شامل شرکت‌ها، انجمن‌ها، سازمان‌های دولتی، مؤسسات خیریه و غیره باشد.

در قانون، تفاوت بین شخصیت حقیقی (افراد انسانی) و شخصیت حقوقی وجود دارد. به عنوان مثال:

۱. شرکت‌های تجاری: یک شرکت پس از ثبت، به عنوان یک شخصیت حقوقی مستقل شناخته می‌شود و می‌تواند به نام خود معاملات انجام دهد.

۲. سازمان‌های غیرانتفاعی: انجمن‌ها یا مؤسسات خیریه نیز می‌توانند شخصیت حقوقی داشته باشند و به صورت مستقل از اعضا عمل کنند.

شخصیت حقوقی این امکان را فراهم می‌کند که یک نهاد بدون وابستگی به افراد خاصی به عنوان یک واحد مستقل حقوقی فعالیت کند.

بر اساس قانون مدنی افغانستان اشخاص حکمی به دو نوع تقسیم می‌گردند. تعدادی از آنها بر وفق اراده اشخاص بوجود می‌آید و می‌تواند که انواع داشته و هدف‌های مختلف را دنبال کنند که به ان اشخاص حکمی خاص می‌گویند. و بعضی از اشخاص حکمی شامل تمامی قوای قضاییه، مقننه و اجراییه و همینطور ادارات که بصورت مستقل فعالیت می‌کند اما در چوکات دولت هستند، می‌شوند که بنام اشخاص حکمی عمومی یاد می‌گردند.

تثبیت شخصیت حقوقی یا همان مبنای شخصیت حقوقی این اشخاص مبتنی بر مجوز قانون است و نیاز به تشریفات ندارد که اشخاص حکمی خاص دارند. اشخاص حکمی خاص باید بر طبق اساسنامه اعلام و در ارگان مربوطه ثبت و جواز فعالیت اخذ نمایند. پس از طی مراحل، اشخاص حقوقی دارای شخصیت حقوقی خواهد بود که شخص حقیقی دارد. منتها بعضی از حقوق و وجایب است که منحصر به شخص حقیقی است که نمی شود برای اشخاص حقیقی قائل شد. در این مقاله به بیان شخصیت حقوقی اشخاص حقوقی، ویژگی، مبنا و انواع آن پرداخته شده است.

شخصیت حقوقی عبارت است از شخصی که به فرض قانون، شخص تلقی می گردد و به همین دلیل وجود اعتباری و قراردادی پیدا می کند. به نحوه که اگر چنین فرضی از طرف قانون گذار برداشته شود، دیگر شخصیتی برای آن نمی توان قائل شد. به عنوان مثال: تمامی اراکین دولتی و شرکت های خصوصی، یک شخص حکمی عنوان مستقل در برابر شخص حقیقی می باشد. دارای وضعیت و اهلیت بوده و صاحب دارایی و نیز آنچه که برای یک شخص حقیقی تکالیف و حقوقی وجود دارد، بر این اشخاص هم قانون گذار به رسمیت شناخته است. اما به جز حقوق اختصاصی افراد مانند: حق زوجیت، بنوت و غیره.

ماده ۳۴۱ قانون مدنی افغانستان در این مورد صراحت دارد که شخص حکمی دارای جمیع حقوقی است که توسط قانون تعیین گردیده، مگر حقوقی که منحصر به شخصیت حقیقی باشد. قانون مدنی کشور در ماده ۳۳۷ در تعریف شخص حکمی تصریح نموده است: (شخص حکمی، شخصیت معنوی است که واجد اهلیت حقوقی بوده و بنابر اهداف معین به شکل موسسه، شرکت یا جمعیت تشکیل می گردد.) شخص حقوقی بر اساس قانون مدنی کشور دارای نام، اقامت گاه، تابعیت، اهلیت و دارایی می باشد و همین گونه شخص حقیقی به عنوان داین و مدیون شناخته شده و در روابط حقوقی به صفت شخصیت مستقل می تواند که نقش داشته باشد.

انواع اشخاص حقوقی: شخص حقوقی به دونوع خصوصی و عمومی تقسیم می گردد. قانون مدنی در ماده ۳۳۸ در این خصوص مصرح می دارد: شخصیت حقوقی دو نوع است:

- ۱- شخصیت حکمی عام: که شامل دولت، ارکان، ادارات فرعی یا شعبات مربوط به آن و تاسیسات عامه می باشد. مانند دولت؛ مؤسسات عمومی انتفاعی؛ مؤسسات عمومی غیر انتفاعی.
- ۲- شخصیت حکمی خاص: که ناشی از اراده افراد خصوصی بوده به شکل جمعیت ها، وقف، موسسات، شرکت های مدنی یا تجاری و امثال آن به وجود آمده باشد مگر این که قانون چنین شخصیت ها را عام قرار داده باشد. اشخاص عام و خاص هر کدام انواع دارد که به شرح هر یک می پردازیم. مانند موسسات تجاری؛ مؤسسات غیر تجاری و نوع از اشخاص حقوقی خصوصی وقف می باشد. در ماده ۳۴۳ قانون مدنی از وقف تعریف شده و عبارت است از حبس مال از تصرف مالکانه و بذل منفعت آن به امور خیریه. که بر طبق ماده ۳۴۴ همین قانون شخصیت حقوقی وقف توسط اساسنامه تثبیت می گردد

انواع اشخاص حقوقی عام (عمومی):

یکی از امتیازات این اشخاص، برخورداری از قدرت عمومی است و ضرورت به طی مراحل تشریفات ندارند و فقط با مجوز قانونی ایجاد و دارای شخصیت حقوقی می شوند که عبارت اند از: دولت، مؤسسات عمومی انتفاعی و مؤسسات غیر انتفاعی که اینک مورد بررسی قرار می دهیم.

۱. دولت: هدف از دولت تشکیل کلان حاکم است که در برابر ملت قرار دارد و شامل تمام قوای سه گانه وزارت خانه ها، کمیسیون ها، ریاست های مستقل، سازمان ها، نهاد ها، ادارات وابسته می گردد و همه آنها داخل در شخصیت حقوقی دولت می باشد.

۲. مؤسسات عمومی انتفاعی: مؤسسات عمومی انتفاعی نظیر شرکت ها و تصدی های دولتی، مطابق قانون دارای شخصیت حقوقی هستند این مؤسسات عبارت اند از واحد های تولیدی، تجاری که با سرمایه دولت و یا به طور مختلط و سهامی عام فعالیت می کنند. هدف اصلی از ایجاد و راه اندازی این مؤسسات تحصیل سود و منفعت مادی می باشد. تمام شرکت های دولتی اعم از شرکت های که تمام سهام یا بخشی از سهام آن ها دولتی است مانند شرکت هوایی آریانا، شرکت سهامی افغان تلیکام، شرکت آب رسانی و اکثری تصدی های دولتی دارای شخصیت حقوقی هستند.

۳. مؤسسات عمومی غیر انتفاعی: این مؤسسات بر عکس مؤسسات قبلی با هدف کسب سود و منفعت مادی شکل نمی گیرند. بلکه هدف از تأسیس آن ها اهداف غیر انتفاعی و ارائه خدمات در عرصه های علمی، فرهنگی، تحقیقی، رفاهی و غیره می باشد. مانند دانشگاه ها، مؤسسات تحصیلات عالی، بانک مرکزی، شفاخانه ها و غیره. این گونه مؤسسات دولتی می باشد و مطابق قانون و اساسنامه مربوطه دارای شخصیت حکمی می باشد.

شخص حقوقی خاص قرار ذیل است:

۱- مؤسسات تجاری: مؤسسات یا شرکت های تجاری عبارت است از این که افراد و گروه های به منظور کسب سود مالی و شراکت در نفع و ضرر از طریق فعالیت تجاری باهم به ایجاد آن توافق می نمایند. در ماده ۱۱۶ اصول نامه تجارت، شرکت های تجاری چنین تعریف شده است: (شرکت های تجاری عبارت است از اشتراک اشخاص که به مقصد اجرای معاملات تجاری در موضوع واحد یا متعدد به وجود می آید. با این توضیح که شرکت های تجاری بر طبق این قانون دارای شخصیت حقوقی بوده و می توانند به اجرای معاملات پرداخته و به عنوان داین و مدیون نقش داشته، حق اقامه دعوا، دفع دعوا در پیشگاه محاکم را دارد و صلاحیت تصرف در اموال منقول و غیر منقول را دارند. این نوع شرکت ها تابع مقررات حقوق خصوصی و قوانین تجاری می باشد.

۲- مؤسسات غیر تجاری: مؤسسات غیر تجاری همانطوریکه از نام اش پیدا است در پی سود نیستند و گروهی از افراد برای اهداف خاص و به گونه غیر انتفاعی ایجاد می کنند. مانند: مؤسسه، جمعیت، انجمن، اتحادیه و غیره. بر طبق ماده ۴۰۹ قانون مدنی، شخصیت حقوقی این گونه مؤسسات زمانی شکل می گیرد که اساسنامه آن ها پس از تصویب به طور رسمی نشر و اعلان گردد و براساس ماده ۴۵۹ قانون مذکور بتوانند جواز فعالیت را از مرجع ثبت به دست آورند. آنچه در تعریف این نوع شرکت های جدید است، بحث غیرانتفاعی بودن است. غیر انتفاعی بودن به معنی این که مؤسسه نمی تواند دارایی، عایدات و منافع حاصله را به غیر از اهداف کاری که برای آن تعریف شده است توزیع نموده و یا منافع و عواید را برای مقاصد و منافع شخصی مؤسسان، اعضا، هیئت مدیره، کمک کننده گان و یا کارکنان آن به صورت مستقیم یا غیر مستقیم استفاده نماید.

۳- وقف: سومین نوع از اشخاص حقوقی خصوصی وقف می باشد. در ماده ۳۴۳ قانون مدنی از وقف تعریف شده و عبارت است از حبس مال از تصرف مالکانه و بذل منفعت آن به امور خیریه. که بر طبق ماده ۳۴۴ همین قانون شخصیت حقوقی وقف توسط اساسنامه تثبیت می گردد.

۴- ویژه گی های شخص حقوقی: قانون مدنی در ماده ۳۴۲، برای شخص حقوقی موارد ذیل را به عنوان خصوصیات آن مطرح کرده است:

- ۱- حقوق و وجایب مال مستقل.
- ۲- اهلیت که در اساسنامه آن تحدید گردیده و قانون آن را مجاز دانسته باشد.
- ۳- حق اقامه و دفع دعوا.
- ۴- داشتن اقامت گاه مستقل یعنی محل که در آن جا اداره مرکزی آن واقع است.

نتیجه:

- ۱- شخصیت حقوقی به فرض قانون گذار دارای وجودی اعتباری و قراردادی می یابد و دارای تمامی حقوق و تکالیف که یک شخص حقیقی دارد، می باشد. مگر به استثناء حقوق منحصر به فردی افراد.
- ۲- اشخاص حکمی دوتنوع است: یکی اشخاص حکمی خاص که بر اساس اراده افراد بوجود می آید و دیگری اشخاص حکمی عام که شامل ادارات دولتی می باشد.
- ۳- اشخاص حکمی خصوصی خود به سه نوع تقسیم می گردد: یک) موسسات تجاری که هدف ان بدست آوردن سود است. دو) موسسات غیر تجاری که هدف ان کسب منفعت و سود نیست.
- ۴- وقف: که به هدف اعمال خیریه ایجاد و با رویت اساسنامه شخصیت حقوقی ان تثبیت می گردد.
- ۵- اشخاص حکمی عمومی نیز به سه نوع تقسیم شده است: یک) دولت: که هدف از ان تمامی قوای سه گانه، ادارات و کمیسیون های مستقل می باشد. دو) موسسات انتفاعی: که هدف از ان کسب سود است ولی در چوکات دولت به هدف ارائه خدمات به مردم ایجاد گردیده است. سه) موسسات غیر انتفاعی: این اشخاص هدف سودجویی را ندارند و تنها ارائه خدمات در عرصه های فرهنگی ، علمی و رفاهی وغیره را جزء اهداف خود می دانند .

www.hoqooq.eu

منابع و مأخذ:

- ۱- قانون مدنی افغانستان مصوب ۱۳۵۵
- ۲- اصول نامه تجارت افغانستان مصوب ۱۳۳۴
- ۳- نظام الدین، عبدالله، حقوق اشخاص حقیقی و حکمی و محجورین(براساس قانون مدنی افغانستان)کابل ، ۱۳۸۷
- ۴- شخصیت حقوقی اشخاص حکمی و انواع ان در حقوق افغانستان. خاطره سلطانی؛